

Dünya ve Türkiye’deki Sebze Üretim Potansiyelinin İncelenmesi

The Potential of Vegetable Production in Turkey and World

Vedat Pirinç* , Erhan Akalp

Dr. Öğr. Üyesi, Dicle Üniversitesi Ziraat Fakültesi, Sur, Diyarbakır, Türkiye

Arş. Gör., Dicle Üniversitesi Ziraat Fakültesi, Sur, Diyarbakır, Türkiye

* *Corresponding author: vedatpir@gmail.com*

Geliş Tarihi / Received: 26.07.2023
Kabul Tarihi / Accepted: 09.09.2023

Derleme Makalesi/Review Article
DOI: 10.5281/zenodo.10010050

ÖZET

Dünya ve Ülkemiz nüfusunun artış eğiliminde olması insanları bitkisel üretime yönlendirmiştir. Bitkisel üretimde sebzeler, sağlık ve beslenme açısından diğer bitkilere göre daha çok tercih edilmektedir. Sebzelerin, lifli yapıda olmaları, yağ içeriğinin yok denecek kadar az olması, vitamin ve mineral bakımından zengin olmaları, kilo aldurmamaları, bol su içermeleri ve hazmı kolay olmaları bakımından beslenmede ve diyet programlarında önemli bir yere sahiptir. Çalışmada, Dünya ve Türkiye sebze üretimi irdelenerek Türkiye’ nin sektördeki yeri ve öneminin belirlenmesi amaçlanmıştır. Çalışma ile hem ekim alanı ve üretim potansiyeli hem de ihracatta önde gelen sebzeler üzerinde durulmuştur. Yıllar itibari ile Dünyada sebze üretim alanları ile üretim miktarlarında artış yaşanmıştır. Yaşanan bu pozitif ivme benzer şekilde Türkiye’de de olduğu tespit edilmiştir. Türkiye’de üretimi yapılan sebze tür ve çeşitlerin verimindeki artışlar Dünya ortalamasının üzerinde olduğu tespit edilmiştir. Türkiye’nin sahip olduğu farklı iklim bölgeleri ile sebze yetiştirme alanlarından dolayı Dünya sebze üretiminde dördüncü sırada yer almıştır. Türkiye özellikle domates, karpuz, biber, hıyar, patlıcan, kuru soğan ve kavun gibi sebzelerde Dünyada hem üretimde hem de ihracat rakamlarında söz sahibi ülke konumundadır. Bu sebzelerden özellikle domates ve karpuz üretimi bakımından lider ülkeler arasında yer almaktadır. Türkiye, geniş üretim alanları ve uygun ekolojik yapısı itibariyle sebze üretiminde kendine yeterliliği ve bu sebzelerin fazlasını üretme gücü ile ihracat yapan belirli ülkelerden birisidir. Ancak artan ülke ve Dünya nüfusunun temel gıda ihtiyacını artırabilmek için birim alandan verimin artırılmasına yönelik çalışmalar ile Dünya genelinde yaşanan ekonomik sorunlardan dolayı artan temel girdilerin üreticiye daha ucuza mal ettirilmesi tavsiye edilmektedir.

Anahtar Kelimeler: sebze, üretim, ekim alanı, Dünya, Türkiye

ABSTRACT

The increase in the population of the world and our country has led people to plant production. In herbal production, vegetables are preferred more than other plants in terms of health and nutrition. Vegetables have an important place in nutrition and diet programs as they are fibrous, have almost no fat content, are rich in vitamins and minerals, do not cause weight gain, contain plenty of water and are easy to digest. In the study, it is aimed to determine the place and importance of Turkey in the sector by examining the world and Turkey vegetable production. With the study, both the cultivation area and production potential and the leading vegetables in export were emphasized.

Over the years, there has been an increase in vegetable production areas and production amounts in the world. It has been determined that this positive momentum is similarly experienced in Turkey. It has been determined that the increase in the yield of vegetable species and varieties produced in Turkey is above the world average. Due to the different climatic regions and vegetable growing areas in Turkey, it has ranked fourth in the world's vegetable production.

Turkey is the country that has a say in both production and export figures in the world, especially in vegetables such as tomatoes, watermelon, pepper, cucumber, eggplant, onion and melon. It is among the leading countries in terms of tomato and watermelon production from these vegetables. Turkey, with its wide production areas and suitable ecological structure, is one of the certain exporting countries with its self-sufficiency in vegetable production and its power to produce more of these vegetables. However, in order to increase the basic food needs of the increasing country and the world, it is recommended to make the basic inputs cheaper to the producer due to the economic problems experienced throughout the world, with the studies to increase the productivity from the unit area.

Keywords: vegetables, production, cultivation area, World, Turkey,

1.GİRİŞ

Tarımda bitkisel üretim içerisinde önemli konumda bulunan sebzeler, bitkinin kendisinin veya meyvesinin pişmiş veya çiğ olarak tüketilebildiği gıda ürünleri olarak tanımlanmaktadır. Sebzeler insan ve hayvan beslenmesinde temel besin ürünleri olarak tüketilen kalori değeri yüksek gıdalardır. Bu nedenle Dünya çapında sebze üretimine önem verilmekte; ülkelerin ihracatında önemli bir yer almaktadır.

Dünya genelinde 10.000'den fazla bitki türü sebze olarak tüketilmesine rağmen ticarete konu olan tür sayısı 50 adet olarak belirtilmektedir (Decoteau, 2020). Türkiye koşullarında ticarete konu olan tür sayısı TÜİK rakamlarına göre 54 olarak belirtilmiştir (Anonim 1, 2022). Türkiye'nin bu avantaja sahip olmasında ülkenin sahip olduğu farklı ekolojik koşullar ile 9 farklı sebze üretim bölgelerine sahip olması olarak değerlendirilmektedir (Alas ve Akalp, 2023). Birleşmiş Milletler Gıda ve Tarım Örgütü (FAO) resmi olarak bütün ülkelerden elde ettiği verilere dayandırarak 2021 yılında; Dünya genelinde totalde 124,5 milyon hektarlık bir alanda ortalama 2 milyar ton yaş meyve sebze üretimi gerçekleştirilmiştir. Bu ürünler arasında yaş sebze üretimi Dünyada 1,1 milyar ton olarak gerçekleşip; toplam sebze üretim alanı da 58 milyon hektar olarak gerçekleşmiştir (Anonim 2, 2021). Raporlar incelendiğinde üretilen sebze miktarının meyve miktarına göre daha fazla olduğu tespit edilmiştir.

Ülkeler bazında yapılan istatistik araştırmalarda FAO'ya göre 2021 yılında Çin, 853,9 milyon ton yaş meyve ve sebze üretimi ile lider ülke konumundadır (Dünyanın % 41'i). Çin'den sonra sırasıyla ikinci sırada Hindistan (245,8 milyon ton), üçüncü sırada Türkiye (51,6 milyon ton), dördüncü sırada ABD (50,7 milyon ton) ve beşinci sırada Brezilya (48,3 milyon ton) izlemektedir. Türkiye 51,6 milyon ton yaş sebze ve meyve üretimini gerçekleştirerek Dünya sıralamasında %2,5 oranı ile üçüncü sırada yer almaktadır. Dünya genelinde sebze üretiminde domates 189 milyon ton ile en çok üretilen ürün olmuştur. Domates üretiminde Çin Halk Cumhuriyeti (ÇHC) (67,5 milyon ton) en çok üretim yapan ülke olurken, ikinci sırada Hindistan (21 milyon ton), üçüncü sırada Türkiye (13 milyon ton) ve dördüncü sırada ABD (10,4 milyon ton) yer almıştır.

Dünya genelinde domatesten sonra sebzeler içerisinde üretimi en çok yapılan ürün karpuz olmuştur (101,6 milyon ton). Karpuz üretiminde Dünyada önde gelen ülkeler sırasıyla Çin Halk Cumhuriyeti dünya karpuz üretiminde ülkeler arasında ilk sırada yer almaktadır (60,8 milyon ton). Dünyada karpuzu en çok üreten ülkelerde ikinci sırada Türkiye yer alıp (3,4 milyon ton), üçüncü sırayı Hindistan (3,2 milyon ton) almıştır. Çin Halk Cumhuriyeti Dünya karpuz üretiminin %60'ını karşılamakta, Türkiye ise %3,3 oran ile ikinci sırada yer almıştır.

Dünyada 2023 yılında toplam 673.897 milyon dolar yaş sebze ve meyve satışı gerçekleşeceği öngörülmektedir. Dünya yaş sebze ve meyve satışlarının % 39,8'ni gerçekleştirerek ilk sırada yer alan Asya-Okyanusya bölgesi 268.606 milyon dolarlık toplam satış yapacağı öngörülmektedir. İkinci sırada Dünya genelindeki % 33,2'lik satış oranı ile Amerika bölgesinin 224,235 milyon dolar

satış yapacağı belirtilmektedir. Avrupa ise 2022 yılında 138,333 milyon dolar satış gerçekleşirken; 2023 yılında 140,368 milyon dolar satış beklentisi ile üçüncü sırada yer almaktadır. Son sırada yer alan Afrika-Orta Doğu bölgesi 40.688 milyon dolar satış yapacağı beklenilmektedir. Türkiye'nin de içerisinde yer aldığı Avrupa bölgesi ihracatta ilk üç ülke arasında yer almasında Türkiye'nin mevcut üretim miktarlarının da etkisi yüksektir. Nitekim Güney Avrupa ülkeleri arasında Türkiye ihracat rakamları ile ilk sırada yer almaktadır (çizelge 1). 2022 yılında Türkiye'de 8.124,7 milyon dolarlık yaş sebze ve meyve ihracatı gerçekleşirken, bu değerlerde 2023 yılında 8.413,9 milyon dolar; 2027 yılında ise 9.400,8 milyon dolar yaş sebze ve meyve ihracatı beklentisi bulunmaktadır (Anonim 3).

Çizelge 1. Avrupa bölgesinde yer alan bazı ülkelerin toplam yaş sebze ve meyve satış miktarları

Total Sales (\$ M)	2018	2019	2020	2021	2022	2023	2027
Avrupa Toplam	110,375	115,448	116,075	125,316	138,333	140,368	154,307
Batı Avrupa	41,405	43,297	43,847	47,613	52,569	53,395	58,215
Almanya	15,532.1	16,291.1	16,883.7	19,030.2	21,818.8	22,028.1	23,945.3
Fransa	12,183.6	12,773.6	12,423.1	13,083.2	14,097.6	14,373.8	15,712.4
Hollanda	4,570.5	4,840.4	5,049.3	5,378.2	5,908.2	6,029.8	6,591.5
İsviçre	3,829.7	3,976.8	4,108.3	4,412.9	4,777.1	4,875.5	5,312.9
Belçika	2,450.8	2,509.6	2,408.9	2,520.1	2,486.1	2,527.4	2,724.1
Avusturya	2,466.2	2,543.1	2,608.6	2,796.8	3,061.2	3,130.3	3,446.1
Lüksemburg	276.0	279.7	273.6	293.6	315.5	323.0	363.9
Monako	40.4	41.4	43.7	46.7	50.0	51.1	56.9
Lihtensteyn	56.1	41.4	47.5	50.7	54.4	55.6	61.9
Güney Avrupa	20,567	21,476	19,389	21,220	23,708	24,105	26,280
İtalya	10,721.3	11,140.7	10,384.0	11,517.3	12,871.0	13,007.4	13,865.7
İspanya	8,365.3	8,783.5	7,570.5	8,147.0	9,137.1	9,361.8	10,483.8
Portekiz	1,382.9	1,448.8	1,330.6	1,439.9	1,576.0	1,606.8	1,781.3
Malta	66.0	70.9	70.7	81.1	87.7	91.7	108.4
Andorra	22.2	23.1	23.3	24.7	26.5	27.1	30.2
San Marino	8.8	9.3	10.3	9.8	9.9	10.1	10.9
Doğu Avrupa	17,443	18,574	20,013	21,791	24,058	23,930	26,653
Rusya	8,867.7	9,239.3	9,898.4	10,711.4	11,831.1	11,708.0	12,252.3
Polonya	3,466.6	3,753.1	3,922.7	4,237.0	4,752.0	4,835.6	5,545.9
Çek Cumhuriyeti	1,066.3	1,130.3	1,098.8	1,185.8	1,294.3	1,330.0	1,533.8
Romanya	1,190.3	1,316.7	1,568.7	1,630.1	1,777.7	1,855.2	2,194.8
Macaristan	691.1	744.6	776.5	843.4	884.3	911.4	1,049.5
Ukrayna	835.7	949.4	1,149.6	1,388.1	1,527.7	1,236.8	1,718.7
Slovakya	488.7	527.1	554.5	609.5	662.2	680.5	783.6
Belarus	304.0	316.6	391.0	423.0	491.3	498.5	528.5
Azerbaycan	236.5	257.4	286.8	329.6	363.8	377.5	430.0
Yunanistan	153.4	178.0	201.1	254.0	281.1	295.8	370.3
Ermenistan	70.7	79.4	77.0	92.1	101.0	105.8	129.0
Moldova	72.3	82.3	87.7	86.9	91.3	94.6	117.2
KUZEY AVRUPA	7,651	7,954	8,540	8,887	9,640	9,847	10,874
İsveç	2,467.8	2,569.0	2,828.0	2,794.5	2,988.8	3,023.4	3,330.5
Norveç	1,576.0	1,654.5	1,734.4	1,843.9	1,998.0	2,075.1	2,300.4
Danimarka	1,747.3	1,792.7	1,919.4	2,098.2	2,332.2	2,375.6	2,611.0
Finlandiya	1,008.0	1,045.7	1,118.7	1,087.5	1,284.9	1,307.5	1,412.6
Litvanya	394.1	413.3	461.3	556.8	485.3	496.7	560.6
Letonya	196.7	210.7	215.8	225.3	243.0	250.0	290.8
Estonya	143.2	147.5	150.6	158.5	171.6	176.8	206.6
Izlanda	118.0	120.9	112.0	122.6	136.5	142.2	161.7
SE AVRUPA	9,366	9,810	10,173	10,784	11,667	12,085	13,599
Türkiye	6,490.1	6,717.9	7,132.7	7,533.1	8,124.7	8,413.9	9,400.8
Yunanistan	1,217.7	1,280.1	1,145.2	1,233.5	1,347.7	1,388.9	1,537.4

Total Sales (\$ M)	2018	2019	2020	2021	2022	2023	2027
Avrupa Toplam	110,375	115,448	116,075	125,316	138,333	140,368	154,307
Bulgaristan	393.9	451.2	471.8	475.2	507.8	529.4	617.2
Hırvatistan	283.4	309.2	313.7	345.5	378.1	396.1	458.7
Slovenya	254.9	267.6	276.6	291.3	313.0	322.2	370.5
Sırbistan	257.1	278.1	306.5	332.3	366.7	381.3	455.5
Kıbrıs	117.6	124.1	129.7	145.9	162.7	168.9	193.9
Bosna Hersek	130.8	146.1	149.2	161.7	177.0	182.8	210.6
Arnavutluk	70.0	74.5	81.9	90.7	99.5	103.2	120.5
Makedonya	72.0	77.1	80.2	84.9	92.4	96.3	114.8
Kosova	46.7	49.5	52.0	55.3	59.9	62.8	74.8
Karadağ	32.1	34.4	33.3	34.6	37.4	38.8	44.9

Kaynak: Anonim, 2023

Türkiye Dünyada en çok üretilen sebzelerin ülkeler sıralamasında ilk üç ülke arasında yer almıştır. Türkiye 2021 yılı resmi istatistik rakamlarına göre yaş meyve ve sebze üretimi için 2 milyon hektar alan ayırmış; bu alanlarda 51,6 milyon ton üretim gerçekleştirmiştir. Yaş meyve ve sebzelerin üretiminde Türkiye’de ilk sırayı 13 milyon ton ile domates almıştır.

Birim alandan elde edilen gelir bakımından sebzeçilik sektörü diğer bazı tarım kollarına göre daha fazla gelir getirmesine imkân veren olay, sebze tarımının üretim teknolojilerine uyum sağlayabilmesi ve bunun yanında endüstri sebzeçiliğinin öneminin artması mümkün olmuştur (Abak, 2004). Türkiye’de tüketimine olan iç ve dış talebin artışı, diğer farklı sektörlerdeki yatırımcıların sebzeçilik sektörüne verdikleri yatırımlarla geleneksel aile işletmeciliğinden modern sebzeçilik işletmesine geçmesi ile mümkün olmuştur (Yanmaz ve ark., 2020).

2. TÜRKİYE’DEKİ SEBZE ÜRETİMİ VE İHRACAT MİKTARLARI

2.1. Türkiye’de Sebze Üretim Alan ve Miktarları

Türkiye’de 2022 yılı verilerine göre toplam tarım alanı 238.639.481 dekadır. (Çizelge 2). Ülkemizde sebze üretim alanı 718 bin ha alan olup, toplam üretim miktarı 31 589 309 ton olarak belirlenmiştir (Anonim 1, 2022). Türkiye’deki sebze üretimi ekolojik koşullara bağlı olarak açıkta tarla ve örtüaltı sebzeçiliği şeklinde yapılmaktadır. Açık tarlada üretilen sebzeler daha çok küçük aile işletmelerinin veya büyük tarlalarda yapılan üretim ile tedarik edilmektedir. Açıkta üretilen sebzeler daha çok sofralık olmak üzere son yıllarda sanayiye yönelik üretim de artmış bulunmaktadır. Türkiye, sahip olduğu örtüaltı yetiştiriciliği potansiyeli ile dünyada ilk dört ülke arasında yer almaktadır (Pirinç ve Akalp, 2022). Türkiye’deki örtüaltı yetiştiriciliğinde ise sebze üretimi basit veya yüksek tüneller altında gerçekleştirilmektedir. Buralardan elde edilen ürünler çok büyük oranda sofralık tüketime yönelik olarak gerçekleştirilmektedir.

Çizelge 2. Türkiye’deki tarım alanları ve farklı alanlarda dağılımı (dekar)

Meyveler, İçecek Ve Baharat Bitkileri Alanı	36714091
Nadas Alanı	29595607
Sebze Alanı	7176802
Süs Bitkileri Alanı	56723,1
Tahıllar Ve Diğer Bitkisel Ürünlerin Alanı	165096258
Toplam alan	238.639.481,1

Türkiye’de üretimi yapılan sebze tip ve/veya çeşitleri genellikle ticari amaçlı olarak üretilirken, TÜİK 2022 yılı verilerine göre ülkemizde 56 farklı kalemde sebze (tür veya tür içi farklı çeşit)

üretimi yapılmaktadır. 2022 yılı TÜİK toplam üretim verilerine göre en çok üretim %42 ile domates (salçalık ve sofralık) toplam sebze üretim miktarlarında ilk sırayı almaktadır (13 milyon ton) . Domatesi sırasıyla %9,8 ile karpuz, %7,4 ile kuru soğan, % 6,9 ile hıyar, % 4,9 ile biber (salçalık, kapy), % 4,5 ile kavun, % 2,5 ile patlıcan izlemektedir (Çizelge 3). Kudret narı, pepino, kuşkonmaz, kereviz (sap), şalgam, lahana (brüksel), turp (beyaz), pazı, tere, dereotu, kırmızı pancar ve semizotu ise 2022 yılında en az üretim yapılan sebzelerdendir (Anonim 1, 2022).

Çizelge 3. Türkiye’ de üretimi yapılan sebzelerin miktarı

Sebzeler	2022	Share (%)
Toplam Üretim	31 589 309	100,0
Yumur ve kök sebzeler	3 860 298	12,2
Soğan (taze)	124 631	0,4
Soğan (kuru)	2 350 000	7,4
Sarımsak (taze)	47 487	0,2
Sarımsak (kuru)	140 464	0,4
Pırasa -	168 710	0,5
Havuç	788 578	2,5
Şalgam	2 405	0,0
Pancar (kırmızı)	23 543	0,1
Kereviz (kök)	25 818	0,1
Turp (bayır)	13 828	0,0
Turp (kırmızı)	171 381	0,5
Turp (beyaz)	3 453	0,0
Meyvesi için yetiştirilen sebzeler	25 303 925	80,1
Domates	13 000 000	41,2
Hıyar	1 938 545	6,1
Acur	39 421	0,1
Biber (salçalık, kapy)	1 481 612	4,7
Biber (dolmalık)	404 459	1,3
Biber (sivri)	979 180	3,1
Biber (çarliston)	153 524	0,5
Bamya	30 484	0,1
Patlıcan	781 242	2,5
Kabak (sakız)	590 362	1,9
Bal kabağı	92 968	0,3
Kabak (çerezlik)	60 970	0,2
Baklagil sebzeleri	768 936	2,4
Bezelye (taze)	120 455	0,4
Fasulye (taze)	519 713	1,6
Börülce (taze)	14 644	0,0
Bakla (taze)	38 163	0,1
Barbunya fasulye (taze)	75 961	0,2
Kavun	1 587 230	5,0
Karpuz	3 394 783	10,7
Pepino	125	0,0
Kudret narı	84	0,0
Başka yerde sınıflandırılmamış diğer sebzeler	2 425 086	7,7
Karnabahar	239 857	0,8
Brokoli	106 792	0,3
Yaprağı yenen sebzeler	2 012 801	6,4
Lahana (beyaz)	666 959	2,1
Lahana (kırmızı)	238 363	0,8
Lahana (Brüksel) -	2 183	0,0
Lahana (kara yaprak)	56 791	0,2
Marul (kivircik)	252 583	0,8
Marul (göbekli)	204 422	0,6

Sebzeler	2022	Share (%)
Marul (aysberg)	104 985	0,3
Enginar	40 815	0,1
Kereviz (sap)	1 043	0,0
Ispanak	230 071	0,7
Pazı	7 429	0,0
Semizotu	12 205	0,0
Maydanoz	105 574	0,3
Roka	40 674	0,1
Tere	10 222	0,0
Nane	26 911	0,1
Dereotu	10 229	0,0
Kuşkonmaz	1 342	0,0
Mantar (kültür)	65 636	0,2

Kaynak: Anonim 1, 2023.

2.2. Türkiye’de Yaş Sebze İhracatı

Türkiye’nin yaş sebze ihracat pazarındaki payı dikkat önemli düzeyde bulunmaktadır. Türkiye sebze satışlarının artırılmasına yönelik olarak özellikle Avrupa ve Ortadoğu ülkeleri başta olmak üzere birçok ülkeye ihraç yapmaya devam etmektedir. Türkiye’nin ihracatına konu olan sebzeleri çizelge 4’de verilmiştir. Geçen yıllar ile günümüz kıyaslandığında en çok ihraç edilen sebzelerde karpuz, domates ve biber sebze ihracatımızda önemli bir dış ticaret payına sahip olduğu görülmektedir (Anonim 3). 2023 yılı Haziran ayı verilerine göre karpuz sebzesi en fazla ihraç edilen ürün olmakla beraber (59.441.852 kg), ülkeye gelen para bakımından da en fazla değere sahip ürün olmuştur (15.320.888 Dolar). İkinci sırayı domates 21.896.631 kg’lık satış ile 15.281.485 dolar getiri sağlamıştır. Üçüncü sırada ise biber olup, 14.513.730 kg’lık ürü satışı ile 14.299.884 dolar gelir getirmiştir.

2022 yılı ve 2023 yılı verileri incelendiğinde ihracata konu olan ilk beş ürünlerin kg başına getirdiği döviz miktarları şöyle gerçekleşmiştir; karpuz 2022 yılında kg başına 0,26 dolar kazandırırken, 2023 yılında da aynı getiri sağlamıştır. Domates 2022 yılında kilogram başına 0,41 dolar kazancı varken; 2023 yılında 0,70 dolar kazanç sağlamıştır. Biber 2022 yılında kilogram başına 0,86 dolar getirirken, 2023 yılında 0,99 dolar kazanç sağlamıştır. Kavun 2022 yılında kg başına 0,63 dolar kazancı bulunurken, 2023 yılında 0,68 dolar kazanç getirmiştir. Havuç-turp 2022 yılında kg başına 0,19 dolar, 2023 yılında 0,46 dolar kazanç getirmiştir. Patlıcan 2022 yılında kg başına 0,43 dolar, 2023 yılında 0,51 dolar kazanç getirmiştir. Elde edilen bu veriler ışığında kar getirisi yüksek olan sebzelerin ihracatında ülke ekonomisine katkıda sağlayacak olan domates, biber, kavun ve patlıcan gibi sebzelerin üretiminde üretime yönelik planlamaların yapılması ülkeye fayda sağlayacağı düşünülmektedir.

Çizelge 4. 2022-2023 (Haziran Ayı) Türkiye Geneli Yaş Sebze İhracatı Yapılan İlk 10 Ürün

ÜRÜN	HAZİRAN 22		HAZİRAN 23	
	MİKTAR (KG)	DEĞER (DOLAR)	MİKTAR (KG)	DEĞER (DOLAR)
1. KARPUZ	46.272.109	11.809.135	59.441.852	15.320.888
2. DOMATES	37.762.682	15.342.256	21.896.631	15.281.485
3. BİBER	12.482.205	10.669.044	14.513.730	14.299.884
4. KAVUN	4.853.113	3.046.923	4.208.826	2.868.812
5. HAVUÇ-TURP	4.665.358	879.804	5.385.886	2.473.789
6. PATLICAN	4.202.004	1.819.700	5.054.100	2.555.641
7. HIYAR-KORNIŞON	3.804.884	2.428.653	451.619	481.780
8. KABAK	2.985.206	2.038.705	1.537.966	1.404.727
9. DİĞER SEBZELER	918.145	804.035	945.387	1.193.103

ÜRÜN	HAZİRAN 22		HAZİRAN 23	
	MİKTAR (KG)	DEĞER (DOLAR)	MİKTAR (KG)	DEĞER (DOLAR)
10. LAHANA	432.432	290.438	1.337.263	673.335
11. MANTAR	150.039	1.385.711	108.298	542.501
12. FASULYE	179.981	75.921	101.956	101.659
GENEL TOPLAM YAŞ SEBZE	118.708.158	50.590.325	114.983.514	57.197.604

Kaynak: Anonim 3, 2023

Türkiye'nin ihraç ettiği sebzeleri ülkeler bazında analiz edildiğinde, en fazla ihraç edilen ülkenin Ukrayna olduğu belirlenmiştir (çizelge 5). Ukrayna'ya 2023 yılında 13.162.013 kg sebze ihracatı gerçekleşmiş ve bu satıştan 9.601.717 dolar gelir elde edilmiştir. Bu ülkeyi sırasıyla Almanya 4.955.993 kg satış ile 6.747.622 dolar gelir ve Romanya 7.243.352 kg satış ile 6.155.044 dolar gelir elde edilmiştir.

Çizelge 5. Türkiye'den Yaş Sebze İhracatı Yapılan Ülkeler

	HAZİRAN 2022		HAZİRAN 2023	
	MİKTAR (KG)	DEĞER (DOLAR)	MİKTAR (KG)	DEĞER (DOLAR)
UKRAYNA	16.806.604	8.999.509	13.162.013	9.601.717
ALMANYA	5.980.442	6.906.584	4.955.993	6.747.622
ROMANYA	3.863.983	2.763.253	7.243.352	6.155.044
BULGARİSTAN	10.791.986	4.441.353	7.313.887	3.618.239
RUSYA FEDERASYONU	14.524.567	7.352.550	2.593.819	2.247.431
HOLLANDA	1.053.376	909.805	1.523.819	1.699.924
AVUSTURYA	1.106.108	1.263.868	1.267.024	1.540.090
MOLDAVYA	1.483.882	813.750	1.619.894	1.338.446
BİRLEŞİK KRALLIK	844.877	964.796	809.828	984.064
BOSNA-HERSEK	1.536.047	621.979	1.348.078	610.242
İSVEÇ	311.763	383.205	368.220	541.810
GÜRCİSTAN	7.903.402	365.906	2.664.587	491.027
İSVİÇRE	269.801	302.122	295.124	353.783
KOSOVA	633.064	228.235	502.854	325.057
ÇEKYA	54.400	51.002	311.343	314.823
POLONYA	333.119	307.223	476.619	291.557
YUNANİSTAN	529.015	342.191	320.750	256.615
FRANSA	215.013	326.863	180.887	252.118
HIRVATİSTAN	541.318	335.832	283.356	250.292
NORVEÇ	149.934	184.028	157.286	228.575
Toplam	89.250.688	42.168.239	51.647.057	39.190.603

Kaynak: Anonim 3, 2023

Türkiye sahip olduğu farklı 7 coğrafi bölgesi ve farklı iklim özelliklerine sahip bölgelerde sebze yetiştiriciliği yapmasından dolayı Dünya piyasasında söz sahibi konumundadır. Uygun ekoloji avantajından dolayı üreticiler ülkenin farklı yerlerinde farklı ürünleri yetiştirerek yüksek gelir elde edebilmektedir. Ülkemizin sahip olduğu uygun 9 sebzeçilik bölgesinin olması sebzelerin üretiminden pazarlanmasına kadar canlı bir iç pazar ile yurtdışına ihracatı artırmaktadır (Engindeniz, 2009). Ülkemizde özellikle Akdeniz bölgesi başta olmak üzere Ege bölgesi ve diğer birçok bölgedeki illerde ihracata yönelik sebze yetiştiriciliği mevcuttur. Çizelge 6 da verildiği üzere Türkiye’de en çok sebzeçiliğin yapıldığı il Antalya olarak gerçekleşmiştir. 2023 yılı Haziran ayı itibariyle Antalya 21.319.671 kg’lık yaş sebze satışı ile 19.703.552 dolar ülkeye gelir getirmiştir. Bu ili sırasıyla Hatay ve Mersin illeri izlemiştir. Çizelge incelendiğinde Türkiye’nin hemen hemen bütün bölgelerinde ihracata konu olabilecek bir üretim gerçekleştiği görülmektedir. Bu durum ülkenin tarımsal üretimde zengin bir ekolojiye sahip olduğu anlaşılabilir.

Türkiye’de yaş sebze ihracatının yanı sıra son yıllarda sanayi sektörünün gündeme getirdiği yeni ürün çeşitliliği sanayi sebzeçiliği üretim modeli de yaygınlaşmasına başlamıştır (Yanmaz ve ark., 2020). Sanayiye yönelik üretilen sebzeler daha çok salça üretimi (domates ve biber) amaçlı yapılır; bunu konserve, kurutma, közleme, salamura ve turşu, dondurulmuş gıda, sebze suyu gibi çeşitli üretim modellerinden oluşmaktadır (Duman, 2020a). Son yıllarda bu ürünlerin ihracatında da önemli ölçüde gelişmeler yaşanmaktadır. Dünya genelinde önemi artan bir diğer üretim modeli organik tarım ürünleri oluşturmaktadır. Özellikle yurtdışı piyasalar olmak üzere yurt içindeki piyasalarda da tüketicilerin organik tarım ürünlerine olan tercihleri organik sebzelere olan talebin artmasına katkı sağlamıştır (Tıraşçı ve Erdoğan, 2021; Merdan ve Kaya, 2014; Turhan, 2005. Bu üretim modelinden elde edilecek ürünlerin daha geniş alanlarda üretimi için üreticiler özendirilmesi ve desteklenmesi ile tarımsal ürünlerin ihracatında önemli gelişmelerin yaşanmasına yol açacaktır.

Çizelge 6. Türkiye’de sebze üretiminde lider iller

	İller	HAZİRAN 2022		HAZİRAN 2023	
		MİKTAR (KG)	DEĞERDOLAR	MİKTAR (KG)	DEĞER DOLAR
1	ANTALYA	27.069.972	18.941.794	21.319.671	19.703.552
2	HATAY	14.927.432	3.908.582	9.166.469	5.860.716
3	MERSİN	11.994.625	6.339.003	6.120.442	4.370.048
4	MUĞLA	1.792.785	750.307	1.975.205	1.330.142
5	İZMİR	1.209.403	656.888	1.323.563	1.100.535
6	DENİZLİ	397.921	455.703	555.818	944.667
7	TRABZON	6.869.227	3.027.659	912.434	833.518
8	BURSA	965.019	761.059	1.139.977	799.015
9	KONYA	506.675	131.139	1.442.624	608.535
10	İSTANBUL	3.072.374	1.451.141	838.115	546.769
11	ARTVIN	7.432.762	279.341	2.554.529	460.907
12	ADANA	2.891.063	1.234.905	616.607	453.968
13	TEKİRDAĞ	240.490	185.249	310.084	350.265
14	ÇORUM	530.834	319.887	316.480	245.130
15	ÇANAKKALE	86.018	653.932	43.946	232.775
TOPLAM YAŞ SEBZE		89.250.688	42.168.239	51.647.057	39.190.603

3. SONUÇ VE ÖNERİLER

Türkiye’nin sebze üretiminde lider konumda olmasına katkı sağlayan en önemli avantaj ülkenin sahip olduğu farklı iklim özelliklerine sahip 7 coğrafi bölge ile 9 sebze yetiştiriciliği bölgesine sahip olması ile açıklanabilmektedir. Kar oranı yüksek yeni sebze türlerinin de yetiştiriciliğinin yapılmaya başlandığı ülkemizde, diğer birçok ürün gruplarına göre daha yüksek oranlarda kar elde

edilebilmektedir. Tüketiciler açısından da sebzelerin beslenme üzerindeki önemi anlaşılmasıyla beraber sebzelere olan önem her geçen gün artmaktadır. Sebzelerin insan beslenmesi için önerilen en az 5 porsiyon sebze tüketilmesi önerisi de bu ürünlerin yetiştiriciliğinde büyük pay sahibi konumundadır. Tüketicilerin sağlık bilincinin artması ile beraberinde sebze tüketimi paralel oranda artış göstermeye devam etmektedir.

Türkiye'nin yaş sebze üretim ve tüketimi ve incelendiğinde Dünya ülkelerine göre iyi bir konumda olduğu bilinmektedir. Türkiye sahip olduğu bu avantajları ile farklı tür ve çeşit sebze üretiminde ve ihracatında diğer ülkelere göre ticaret değerlerini artırmaktadır. Ülkenin tarım ülkesi olarak bulunmasından dolayı sebze üretim ve ihracatı ülke ekonomisini kalkındırmakta ve gelişmiş ülkeler arasında yer almasına katkı sağlamaktadır. Geleneksel aile işletmeciliğinden modern ticari üretim konumuna gelen Türkiye, tarımsal ticaret yapan bireylerin de sosyo-ekonomik durumuna katkı sağlamaktadır. Ancak ülkenin var olan büyük potansiyelinden daha fazla yararlanabilmek için sebzeçilik üretiminde yeni teknolojilerin kullanımında, kaliteli tohum/fide kullanımında, gübreleme, sulama gibi kültürel işlemlerde yol kat etmeye devam etmektedir.

Ülkenin sahip olduğu yerli genotip ve çeşitlerin geliştirilmesi, yeni çeşitlerin ülkede adaptasyon çalışmalarının devam ettirilmesi ile beraberinde ülke içindeki sebze tür ve çeşit sayısı da artmaktadır. Ancak ülkedeki uygun ekolojik koşullara rağmen hala istenilen oranlarda kar elde edilememektedir. Dünya genelinde yaşanan ekonomik sorunlardan dolayı artan üretim maliyetleri buna engel olmaktadır. Tohum, fide, gübre ve sulama gibi temel ürünlere olan erişimin daha pahalı duruma gelmesinden dolayı sebze yetiştiriciliği yapılırken temel giderlerde de artışlar Dünya genelinde yaşanmaktadır. Bu durum da Dünya genelinde gıda fiyatlarına da yansımaktadır. Bu sorunun önüne geçebilmek için devletler vermiş olduğu tarımsal destekleme miktarlarında artışlar yapmalı veya üreticiye bu ürünleri direk tedarikini sağlamalıdır.

Türkiye'nin dış ticaretini artırıcı çalışmalardan biri de elde edilen yaş sebzelerin katma değeri yüksek yeni ürünlere dönüştürülmesi ile sağlanabileceği düşünülmektedir. Var olan belli orandaki konserve, salça ve doldurulmuş gıda sektörüne ticarete daha fazla pay verebilmek için bu işletmelerin kurulmasına ve var olanın geliştirilmesine yönelik desteklerin artırılması önerilmektedir. Böylece sadece yaş sebze ihracatı ile sınırlı olmayacak aynı zamanda yeni alanlar ile beraberinde dünya ülkeleri arasında pazar payımız da yükseltilecektir.

Yaş sebzelerin çabuk bozulabilir hassas ürünler olması, uzun süreli olmayan depolama olanaklarından dolayı yurt içi veya yurt dışı pazarlanmasında bazı zorlukları da beraberinde getirmektedir (Anonim 5, 2019). Ürünlerin transferleri sırasında bazen sorunlar yaşanabilmektedir ve ürünler doğrudan ıskartaya çıkabilmektedir. Altyapı eksikliklerinden kaynaklanan bu sorun ihracatımızı olumsuz yönde etkilemekte, yeterli seviyede ihracat yapılmasını engellemektedir. Bu eksikliklerin giderilmesi ile beraberinde ürün kayıplarının transferi sırasında yaşanabilecek olumsuzluklar da giderilebilecektir. Ayrıca yurt içindeki soğuk hava depoları ve paketleme tesislerine alt yapı desteklerine önem verilmesi gerektiği düşünülmektedir.

4. KAYNAKLAR

Abak, K. (2004). Outlook on vegetable production in Turkey. In III Balkan Symposium on Vegetables and Potatoes 729 (pp. 25-31).

Anonim 1: TÜİK, 2022. <https://data.tuik.gov.tr/Kategori/GetKategori?p=tarim-111&dil=1> Erişim tarihi: 19.07.2023

Anonim 2: FAO, 2021. <https://www.fao.org/faostat/en/#home> Erişim tarihi: 19.07.2023

Anonim 3: Akdeniz İhracatçı Birlikleri Genel Sekreterliği. "Yaş meyve ve sebze sektörü Türkiye geneli değerlendirme raporu: 2022/2023 Haziran Dönemi." (2023).

- Anonim 4: Akdeniz Yaş Meyve Sebze İhracatçıları Birliği/ Tarım Sektörleri Şubesi. “ Yaş Meyve Sebze Sektörü Global Satış Raporu.” (Mart 2023).
- Anonim 5: Yaş Meyve ve Sebze Çalıştayı Sonuç Raporu. Selçuk Üniversitesi ve TAGEM, Konya. S.23
- Alas E., Akalp E. (2023). “Türkiye Sebze Üretiminin Durumu.” Sağlıklı Yaşam ve Beslenme kitabı (s. 246-253).
- Decoteau, D.R., 2000. Classifying vegetable crops. In: Vegetable Crops. NJ: Prentice Hall, pp. 32–38. DK.
- Duman, İ., 2020a. Sanayi Sebzeciliği, E.Ü. Fen Bilimleri Enstitüsü, Lisansüstü ders Notları, Bornova.
- Engindeniz, S. (2009). Türkiye'de Sebze Üretimi ve Gelecek İçin Bazı Öneriler. Verimlilik Dergisi, (2), 99-117.
- Merdan, K., ve Kaya, V., 2014. Türkiye'deki organik tarımın ekonomik analizi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 17(3), 239-252.
- PİRİNÇ V, AKALP E (2022). Türkiye ve Diyarbakır Örtüaltı Potansiyelinin Karşılaştırılması. Bahçe, 51(Özel Sayı 1), 273 - 280.
- TIRAŞCI, S., & ERDOĞAN, Ü. (2021). Dünya, Avrupa Birliği, Türkiye’de Organik Meyve ve Sebze Üretimi. Erciyes Tarım ve Hayvan Bilimleri Dergisi, 4(2), 23-29.
- Turhan, Ş., 2005. Tarımda Sürdürülebilirlik ve Organik Tarım, Tarım Ekonomisi Dergisi, 11(1 ve 2), 13-24.
- Yanmaz, R., A. Balkaya, S. Akan, H. Ç. Kaymak, G. Sarıkamış, K. Ö. Ulukapı, O. Karaağaç, İ. Güvenç, E. S. Kurtar ve F.E. Açıkgöz, 2020. Sebzeçilik Sektörü: Dünü, Bugünü ve Geleceği, Türkiye Ziraat Mühendisliği IX. Teknik Kongresi Bildiri Kitabı, s: 585-608. Ankara.